

דוד בן-גוריון - מדבריו

ראש המטה הכללי, מפקדים! אנסה היום להבהיר בעיות היסוד ההיסטוריות של בטחוננו ומדיניותנו. אמרתי „ההיסטוריות“, כי אנחנו לא מדינת-ישראל הראשונה, ולא נבין מה שנעשה היום, אם לא נראה בעיותינו הצבאיות והמדיניות גם במסגרת היסטורית וגם במסגרת בינלאומית.

היה בית ראשון והיה בית שני, ואנו חיים בתקופת הבית השלישי. דבר אחד הולך וחוזר, והוא עובדה יסודית בתולדותינו: מדינת-ישראל תמיד היתה מדינה קטנה. עם ישראל תמיד היה עם קטן. מזה אין מפלט. לזה יש הרבה חסרונות ומזה נובעים הרבה אסונות. אבל, יש לזה גם הרבה יתרונות שלא אעמוד עליהם עכשיו בפרוטרוט. לא היינו יכולים להיות מה שהיינו, עם שהטביע חותמו על היסטוריה אנושית ואשר עמד במה שעמד, אלמלא היינו עם קטן שריכוז את כל כוחו — הרוחני והמוסרי — לא בכיבושים, אלא בהעלאת רוחו.

מהם השינויים שחלו בתולדותינו, בין שתי המדינות הראשונות ובין מדינתנו המחודשת? גם בימי בית ראשון, ובמידה יותר קטנה גם בימי בית שני, חיינו בקרב שכנים רבים — גדולים וקטנים. אבל, השכנים היו מתרועעים בקרב עצמם ומלבד במקרים בודדים, היו מנוגדים בכוחם. אנחנו, במדיניותנו, יכולנו לתמרן בין כל אותם שכנים.

תקומת הבית השני באה, בעצם, עקב התרועעות והתנגשות בין שתי אימפריות גדולות, בין בבל ובין פרס. כימי אלכסנדר הגדול עמדנו שוב בפני אימפריה עולמית אחת, אבל תקופה זאת לא ארכה ימים ומייד אחרי מותו — כפי שידוע לכם — התפוררה האימפריה ההלניסטית והתחלקה בין יורשיו.

במלאת שתיים
לפטירתו של דוד בן-
גוריון אנו מביאים את
אחד מנאומיו, אשר
טרם פורסם עד כה.
הדברים נאמרו בפני
כנס מפקדים בכירים
ב-27 במרס 1953.
למרות שהדברים נאמרו
לפני 22 שנה, עלה בידי
דוד בן-גוריון לגשר
בחזונו על פער השנים
עד ימינו.

ה מ ע ר כ ת

ההבדל היסודי שחל במצבה של מדינת-ישראל בימינו, שממנו תוצאות מכריעות גם לגבי המדיניות הבינלאומית ובעיקר לגבי הביטחון הוא, שהיום, בפעם הראשונה בתולדותינו — מדינת-ישראל אינה אלא אי קטן בתוך ים ערבי גדול ואחד. זו עובדה להרבה שנים או להרבה דורות, אם לא לעולמים. כשאמרתי „אחד“, יש בכך קצת הגזמה מבחינת המדיניות הריאלית, אבל לא מבחינת המגמות ההיסטוריות: ה„אחד“ הוא מבחינת הלשון. אמנם, העמים האלה מדברים בדיאלקטים שונים, אבל כיסוד — לשונם היא הלשון הערבית; „אחד“ גם מבחינת הדת, והדת בתוך עמים אלה מהווה גורם גדול; „אחד“ גם — במידה רבה — מבחינת התרבות; „אחד“ גם — אם לא מבחינת המציאות הפוליטית, הרי מבחינת המגמות והשאיפות הפוליטיות.

רק עבר אחד של המדינה — המערבי, יש לפנינו עולם חופשי: הים, ורק הוא אינו עומד בפני עולם ערבי. אבל, מצפון, מזרח ודרום, מכל גבולות היבשה, מוקפת מדינתנו ערבים. והעולם הערבי הזה מתפשט בשטח רצוף וענקי, שלא היה אף פעם כמוהו בהיסטוריה האנושית — מגבולות רוסיה ותורכיה בצפון, עד האוקיאנוס ההודי ולכל אורך החוף של אפריקה הצפונית; ממזרח הים-התיכון ועד הגיברלטר ועד האוקיאנוס האטלנטי. כל זה הינו גוש אחד, רצוף, של עמים דוברי ערבית, גוש שתופס שטח של למעלה מארבעה מיליון מיל מרובע, לעומת פחות מ-8,000 של מדינת-ישראל. אמנם, גוש זה אינו מקשה אחת מבחינה פוליטית. מבחינה זאת אפשר לחלק אותו לשלושה גושים:

- גוש של שלוש ארצות ממערב לצפון-אפריקה — טוניס, אלג'יר, מרוקו — הכפוף עדיין לשלטון זר, אבל אין ספק שכפופות זו לא תאריך ימים.
- הגוש השני הוא ארבע מדינות עצמאיות: לוב, סודן, סעודיה ותימן. חלק מהן כבר השתתף — אם כי באופן סמלי — בפלישה לארץ, לאחר הכרזת המדינה. בין הבולטים היו חיילים סודניים (היה סודני שהצטיין בקרב על פלוג'ה) והיה גם מספר של חיילים סעודיים. אבל, לפי שעה, אין לראותם כאויב אקטיבי, פוטנציאלי.
- הגוש השלישי שעמד עמנו במלחמה ועדיין ניצב נגד מדינת-ישראל: מצרים, בבל (בלשון מודרנית עיראק), סוריה, ירדן ולבנון — מכרינו עוד מימי בית ראשון ובית שני, אתם נפגשנו בראשית ימינו על במת ההיסטוריה. זהו האויב האקטיבי. עם לבנון, סוריה, עבר-הירדן ומצרים — יש לנו גבולות משותפים.

**

יש הבדלים חשובים שיש לעמוד עליהם למען הבין כראוי בעיות הביטחון שלנו ובעיות מדיניות-חוץ המשנים במקצת התמונה. כי אלולא כן מצבנו היה מחוסר כל תקווה מבחינה היסטורית. אבל, לא כל השינויים הם דווקא לטובה; יש לציין שינויים גם לטובה וגם לרעה, ועלינו לראות העובדות כפי שהן. בימים ההם, גם בימי הבית הראשון וגם בימי הבית השני, הים-התיכון היה מרכז העולם — בכל אופן, מרכז העולם שאנחנו חיינו בו — ותפס מקום ראשי בהיסטוריה האנושית. בימינו, מרכז האנושות זו מהים-התיכון לארצות השוכנות על האוקיאנוס האטלנטי, עד האוקיאנוס ההודי, ועד האוקיאנוס שאין לו שם מיוחד, אבל אקרא לו הצפוני, והאוקיאנוס השקט. אם לראות את העולם כולו, הרי הים-התיכון בתוכו הוא רק פרובינציה, ופרובינציה במובן כפול: הוא רק חלק קטן של העולם וגם לא החלק העיקרי, מדרגה שניה או שלישית.

חל דבר נוסף, חשוב ועיקרי: בימים ההם, גם בימי בית ראשון וגם בימי בית שני, היו חלקי העולם נפרדים זה מזה וכמעט כל ארץ — או מספר קטן של ארצות — היוותה יחידה שלמה ונפרדת, שלא היה לה שום עניין עם הארצות האחרות. הם לא

ידעו האחד על השני במשך אלפי שנה. סין, למשל, היתה סגורה בתוך חומתה, ולא רק החומה הפיזית, אלא חומת המשק שלה, חומת התרבות שלה, חומת המלחמות הפנימיות שלה. הם לא ידעו על עולם אחר, וכאשר אמרו „העולם“ הם התכוונו למעשה רק לסין. כך היה הדבר בהודו. בוודאי היה כך גם באמריקה לפני שגילה אותה קולומבוס. כך היה גם בארצות האלה. היה קשר רק בין הארצות הקרובות מאוד אחת לשניה, ארצות שהיתה ביניהן רציפות גיאוגרפית וגם רציפות כלכלית, תרבותית ופוליטית.

בסביבת הים התיכון ישבו כל אותם עמים שנזכרים בתנ"ך — מצרים, בבל, ארם — ושם הם נקראים „כנענים“. אלה היו כל מיני שבטים עבריים, שלא היוו יחידה פוליטית אחת, אבל תרבות אחת שלטה בהם. בימינו אלה יש עולם אחד. כל כדור-הארץ הוא אחד — במובן הכלכלי, התרבותי, ואף בחיי יום יום. מה שקורה בו כיום ובכל קצו העולם, כל מה שקורה באיזו שהיא נקודה בכדור-הארץ — מייד, כעבור שעה או שתיים, אנחנו שומעים עליו אצלנו דרך הרדיו או על-ידי טלגרף. אנחנו יכולים לדבר עם אדם בכל פינה בעולם: הוסרו המחיצות — לא המחיצות הפוליטיות, אלא מחיצות המגע בין עמים ואנשים. העולם נעשה עולם אחד, במידה רבה, אולם הוא לא נעשה עדיין עולם מאוחד. אבל אנחנו חיים על פני כדור-הארץ שמהווה יחידה שלמה וקשורה בקשר אמיץ, הרבה יותר מאשר אנו מדמים במחשבותינו, כי אנו חיים עדיין במושגים של העבר, של מציאות שהגבילה את מחשבותינו.

מכאן, שאנחנו חיים בעולם שיש זיקה הדדית אמיצה בין חלקיו השונים. בימים ההם היה משק טבעי: כל ארץ או כל גוש היוו יחידה שלמה — היא סיפקה לעצמה כל צרכיה ולא היתה זקוקה לארצות האחרות, לא בצרכיה הכלכליים ולא בצרכיה התרבותיים. עתה חיים אנחנו בתקופה של משק עולמי אחד. ארץ הנמצאת בקצה האחד של כדור-הארץ, זקוקה לדברים שנמצאים בקצה השני שלו. בחיים היום יומיים שלנו, גם באוכל וגם במשקה, משתמשים בדברים שנוצרו במרחקים עצומים מאתנו, אולי מבלי שאנחנו מרגישים כלל בדבר.

הטכניקה החדשה אינה יודעת גבולות. הגבולות קיימים מבחינה פוליטית, אבל לרדיו אין גבולות. הגלים מתנועעים על-פני האטמוספירה של כדור-הארץ. למטוס אין גבולות ומשום כך יתכן שקיימת בימינו השפעה פוליטית, ולפעמים השפעה פוליטית מכרעת, לא רק של שכנים קרובים, אלא של עמים רחוקים.

יש מכך מסקנה פוליטית חשובה מאוד. גם בימי בית ראשון ושני הכריעו מצבם, כוחם, צביונם, דרכי מדיניותם, צבאם והפוליטיקה של העמים האדירים, או של העם האדיר אשר חי בשכנותנו. בכל תקופת מלכות ישראל היתה קיימת בעיית היחסים שלנו, בעיקר עם ארם, אשור ובבל, השכנים הקרובים לנו. בימי הבית השני הגיע שלטונם של פרס, יון ורומא עד גבול ארצנו.

אך לא השכנים הקרובים הם דווקא הקובעים. יתכן שלמדינות רחוקות מאוד יש חלק בעיצוב המדיניות שלנו יותר מאשר לעמים השכנים. הנה, למשל, צרפת או שבדיה, שלא היה לנו אתן מגע בימים הרחוקים, אנגליה, שלא ידענו על קיומה לא בימי הבית הראשון ולא בימי הבית השני, ושני הענקים: רוסיה ואמריקה — יש להם עניין והשפעה במה שמתהווה בחלק זה של העולם, יותר מאשר לשכנים הקרובים לנו, והם מהווים גורם משפיע לא פחות מהגורמים השכנים. הסביבה הגיאוגרפית והשכנים הגיאוגרפיים שוב אינם קובעים באותה מידה שקבעו בעבר.

יש עוד הבדל אחד, יסודי, ולו משמעות צבאית גדולה ולכן גם משמעות פוליטית. זהו עניין הנשק. בימים ההם היה הנשק פשוט, לפי המושגים שלנו היום, ובידינו תיאור כמעט מלא ומדויק של הנשק בו השתמשו. אנו מוצאים זאת בספר דברי הימים,

בתיאור הנשק שהכין עזיהו — אחד מהמלכים הגדולים ביותר של יהודה ואולי הגדול ביותר אחרי דוד, וכך נאמר שם: „ויכן להם עזיהו לכל הצבא מגינים ורמחים וכובעים ושריונות וקשתות ולאבני קלעים. ויעש בירושלים חשבונות מחשבת חושב, להיות על המגדלים ועל הפינות, לירוא בחצים ובאבנים גדולות”¹ — זאת היתה ארטילריה, זה היה הנשק וכך זה נמשך, אולי בשכלול קטן, עד שהמציאו את אבק השריפה. נשק כזה יכול לייצר כל עם במקומו, אם רק יוכל להשיג ברזל. הנשק המכריע בימינו הוא אחר. נשק זה אינו מיוצר עדיין על-ידי עמי המזרח התיכון, לא בקרב העמים השכנים לנו ולא במדינת-ישראל. זה יוצר זיקה, אולי תלות מכרעת מבחינה צבאית, ולכן גם מבחינה מדינית, בין מדינות האיזור ובין עמים רחוקים מאוד, שבידם המפתחות לנשק, כי בידם מרכזי התעשייה של הנשק. יש שינוי יסודי ומכריע בין שתי התקופות הקדומות ובין תקופתנו אנו, שממנו התוצאות העיקריות למדיניות של מדינת-ישראל בימינו. אז ישב עם ישראל בארצו-במדינתו. אמנם גם אז, עוד בימי הבית הראשון, היתה תפוצה יהודית. התפוצה הראשונה היתה במצרים: בימי מלכות יהודה. זאת היתה תפוצה חשובה וכל מה שנתגלה במשך השנים האחרונות מעיד על חשיבותה של התפוצה הזאת. היה לה בית-מקדש משלה, היה לה גם צבא משלה שהיה שומר על גבולות הדרום במצרים, אבל עמנו היה פה. גם בימי הבית השני היתה תפוצה גדולה. היתה תפוצה בעולם ההלניסטי וגם אחר-כך, כשרומא התחילה בכיבושיה. אף-על-פי-כן, מרכז העם היה בארץ-ישראל.

בימינו אנו, רק חלק קטן של העם נמצא במדינת-ישראל. רובו — בתפוצה. זה קובע יותר מכל עובדה אחרת את מדיניותה של ישראל. זה קובע יותר מכל את בטחונה של ישראל. ביסוד בטחונה וביסוד מדיניותה הפנימית והחיצונית, מונחת הזיקה המוחלטת והמחויבת לתפוצות. עובדות אלה יכולות להשתנות, אבל יש עובדת-יסוד היסטורית במדיניותנו ובטחוננו שאינה עלולה להשתנות: אנחנו היינו ונשארו עם קטן ואין עוד עם אחד בודד כעמנו בקרב כל העמים שבעולם. יש רק עם יהודי אחד. אין עוד עם אחד בעולם בעל הדת היהודית. אנחנו עם אחד ויחיד בתרבות היהודית, אין עוד עם אחד שמדבר בלשוננו. אנחנו עם אחד ויחיד בפיוזורו בעולם, אין עוד עם פזורה כזו.

לעומת זאת, כל שאר העמים, כמעט בלי יוצא מהכלל, הם בני משפחה גדולה. לכל משפחה יש דת שונה. קיימת משפחה דתית — העמים הקתוליים. אם כי היו מלחמות בקרב העמים הקתוליים ויתכנו גם להבא. הם מהווים יחידה, הם פועלים יחד ויש גוש קתולי בעולם. יש משפחת המוסלמים בעולם, שההידוק ביניהם הוא הרבה יותר גדול מאשר בין העמים הקתוליים. יש העמים הערביים — פה ההידוק עוד יותר גדול, כי נוסף לדת יש לשון אחת, יש רציפות גיאוגרפית. יש העמים הסקנדינביים. נכון שדניה, נורבגיה ושבדיה התפרקו, אבל זאת משפחה אחת לא רק בעלת רציפות גיאוגרפית ולשונית, אלא גם תרבותית. הם עמים נפרדים של משפחה אחת, אבל ההרגשה המשפחתית קיימת בקרבם. יש המשפחה המלאוית, שתמיד היו ביניהם קשרים ועכשיו הקשרים יותר אמיצים, כי כולם כפופים לשלטון אחד. יש משפחת העמים הספרדיים. אמנם ספרד ירדה מגדולתה, זאת לא אותה ספרד של המאה ה-16 או ה-17, אך יש כרגע קונטיננט שלם של ספרדים, ממקסיקו ועד הקצה הדרומי של אמריקה הדרומית, חוץ מברזיל. יש משפחה של עמים אנגלו-סכסיים — אמריקאים ואנגלים. יש ביניהם קשר יותר חזק מאשר הלשון האנגלית. בימי מלחמת-העולם הראשונה עמדה בפני אמריקה הברירה — לעזור לאנגליה או לא. במקרה הייתי באותה תקופה באמריקה וראיתי את כל הדרמה הזאת. היתה גם מלחמה בקרב העם האמריקני:

1. דברי הימים ב', כ"ו, 14—16.

„להצטרף או לא?“ וכלי כל ספק, היא עזרה והצילה. ברור, איפוא, שקיימת משפחה כזאת.

אנחנו יתומים. לנו אין שום משפחה, מלבד המשפחה האנושית הגדולה, אבל היא אינה מאוחדת, היא קרועה ומסוכסכת. אנחנו חיים עכשיו בעולם האחד, האחיד, שיש בו זיקה הדדית אמיצה בין קרובים ורחוקים, אך יש בו סכסוכים עולמיים עמוקים. אנו חיים בתקופה בה מתאבקים שני פרינציפים, הפרינציפ הטוטליטרי והפרינציפ הדמוקרטי. ברגע זה לא אומר מה יותר טוב; גם הערכתנו לא תשנה את הדברים, כי זאת היא המציאות.

יש מדינות, וביניהן מדינות כבירות, רבות אוכלוסין, המונות אולי כ-800 מיליון אדם, והן חיות תחת הפרינציפ הטוטליטרי. מבחינה אחת זה יותר אפקטיבי, יותר המוני, מאשר האנשים החיים תחת הפרינציפ הדמוקרטי שצריכים להתחלק בדעותיהם בפני כל העולם ויש להם חילוקי דעות בולטים. כל האנשים שחיים תחת פרינציפ טוטליטרי, זהו טבע אנושי בשבילם להצביע בבחירות בעד מנהיג אחד — 99.8 אחוז מצביעים בעד אותו איש. בעולם הפרינציפ הדמוקרטי יש חילוקי דעות. אחד מחרף את השני, לכל אחד יש זכות לחרף ולמחוץ בדברים את הממשלה. לא כן במדינות הטוטליטריות: שם כולם — גם העתונות, גם הרדיו — מנשאים, מפארים ומשבחים את השלטון.

עובדה זאת כשלעצמה, היא אחד הגורמים לקשי מצבו של העם היהודי כעם. היהודי היחיד יכול להסתגל אפילו למשטר טוטליטרי. העם היהודי, על-פי מהותו וטבעו, מורד בטוטליטריות לכל האורך, אינו מקבל את הדין, אינו נכנע. ברגע שהוא יקבל את הדין, הוא חדל להיות עם יהודי. אם כי כוחות אדירים קמו על העם היהודי ופעמים אחדות החריבו עצמאותו והחריבו חלקים ממנו — בימינו אלה וגם בימים הקודמים — עד היום הזה העם כולו לא הוכרע ולא כפו עליו לקבל רצונו של משטר טוטליטרי. הוא עמד תמיד במרדו. גם בדרמה האחרונה שהיינו עדים לה לפני שלושה חודשים, כשלפתע פתאום מדינה גדולה ניתקה את יחסיה אתנו², דבר שלא עשתה עם שום מדינה בעולם. זאת היתה אזהרה לאותו חלק יהודי הכפוף לאותו משטר: „אתם אל תעזו להשתתף בעזרה לגוש שאינו משתף אתכם פעולה“. הוכרז: יש ישראל, אבל אין עם יהודי בעולם.

עובדת-יסוד שניה היא, שאין בעולם מדינה המזדהה אתנו, וגם לא יתכן כדבר הזה. ספק אם בכלל יש שני עמים המזדהים זה עם זה. משהו קרוב לזה אנו מוצאים בקולוניות הבריטיות לשעבר. ב-1925, לפני החוק על הקומנוולט היו קנדה, אוסטרליה וניו-זילנד כפופות לאנגליה. מאז אינן כפופות אותה כפיפות, כי לאנגליה אין מעמד יותר גדול בקומנוולט מאשר לקנדה, ויש מידה רבה של הזדהות בין אנגליה, קנדה ואוסטרליה. לא אומר זאת לגבי אפריקה, שם אין מכירים בחוקי הקומנוולט.

להלכה, תיתכן מלחמה גם בין אוסטרליה ובין ניו-זילנד. למעשה, אני מסופק אם יתכן כדבר הזה, אך שם אנחנו מוצאים הזדהות. מלבד דוגמה זאת של הקומנוולט, אין הזדהות בין שתי מדינות בעולם. יש מדינה שהיא כפופה בהחלט לשניה ולכן היא מזדהה אתה, היא עושה את רצון המדינה השניה. מכיוון שאין הזדהות, עלינו להוציא פעם מראשינו את המחשבה הנאיבית — אם כי אני יכול להבין מאין היא נובעת — שמישהו מבין מדינות העולם יעמוד תמיד ובכל התנאים מאחורינו. במידה שאנחנו נהיה לו לנחוץ, מועיל וטוב, אולי ועזור לנו. במידה שלא, לא רק שלא יעזור לנו, אלא גם יתנגד לנו! זה חל על כל המדינות, ללא יוצא מן הכלל.

אני רוצה לעקור הטעות, ולהמחיש מה שאני אומר גם על מה שאמרו בטעות על אי-

2. ניתוק היחסים על-ידי ברה"מ — המער.

הזדהות בין מדינת-ישראל ובין גושים בעולם. אני מבין מדוע יש לאחדים מאתנו טעות, הנובעת מכך שאנחנו בודדים ומוקפים ים של ערבים ויש לנו צורך במישהו שיזדהה אתנו, כמו שרצינו שזה יהיה בימי שלטון המנדט. רצינו אז שאנגליה תצטרף אלינו, כמו שפירשנו את הצהרת-בלפור, שאנגליה תצטרף אלינו ותזדהה אתנו. מה היה כל הויכוח עם הערבים? יש סתירה או אין סתירה בתביעותינו — אנחנו תבענו מעמים הזדהות. אך מה שאנחנו רוצים, נובע מתוך צרכינו-אנו. אין זה צורך של עם אחר. תהיה זאת נאיביות לחשוב שנמצא באיזה מקום או באילו תנאים שהם מדינה, או מדינות, שיזדהו אתנו.

אין דבר כזה בעולם.

ראינו בתולדותינו גילויי איבה, שנאה, התקפה ופגיעה קלה וחמורה, גם פגיעה בנפש, גם פגיעה בגוף וגם נסיונות להשמיד אותנו. ראינו גם את ההיפך — גילויי תשומת-לב, סימפטיה, גילויי אהבה, לפעמים גם גילויי הערצה לעם היהודי, גילויי תמיכה, גילויי עזרה. כל זה יתכן, אבל הזדהות לא ראינו. משום כך — אבל לא רק משום כך — חשובה הזיקה שלנו ליהדות. עוד יותר קובעת ומכרעת היא הזיקה שלנו לעם היהודי בתפוצות. זהו המשען הנאמן והמוחלט, עליו אנחנו יכולים להישען תמיד ובכל התנאים, גם ברגע שתאבד תקוותנו.

פה יש מספר מגבלות ואעמוד עליהן במילים אחדות. העם היהודי זה הקיבוץ האנושי האחד בעולם שבו אנחנו בוטחים בכל התנאים, ובו כלו ימינו בתבל. וזה חל קודם כל על העיקר, על כוח-אדם. כשם שבתש"ח אסור היה לחשוב שהישוב היהודי בארץ-ישראל הוא כל העם, כך אסור לחשוב שתושבי מדינת-ישראל היום, זהו העם. אמנם כוח-אדם הוא העיקר, אבל מלבדו קיימים גם חומרים, ובלי חומרים אין אתה יכול לבנות ולהיבנות במידה מספקת, כמו שהחייל הטוב והמאומן ביותר, אינו יכול להילחם בלי נשק ביד.

דבר נוסף: כושר מעשי, מדעי וטכני. בדברים האלה תלויים פעילותנו, בטחוננו ועתידנו, ואלה יכולים לבוא רק ממקור אחד — מקור העם היהודי בתבל. הרוב הגדול שלכם יודע מה התפקיד שמילאו גח"ל ומח"ל³ בימי מלחמת הקוממיות. לפחות 18% מהלוח-מים שלנו היו בני חו"ל; זאת היתה כמות חשובה. כל אחד יודע באיזה מצב דחוק היינו בכוח-אדם. אילו היתה לנו עוד חטיבה אחת יכול להיות שכל תוצאות המלחמה היו אחרות. אבל, לא רק כמות כוח-אדם אלא גם איכות. איני יודע אם בלי עזרת מתנדבים מחו"ל, היינו מקימים חיל-אוויר אשר בלעדיו לא היינו יכולים לנצח, אם כי בו בלבד גם כן לא היינו מנצחים. גם חיל-תותחנים, חיל-טנקים וחיל-הים, כל אותם חילות הדורשים התמחות טכנית גבוהה מאוד — כולם נעזרו וכמעט נבנו על-ידי מתנדבים שבאו אלינו — אם לזמן-מה ואם לצמיתות — ואלה יהודי הגולה. לא מעטים, אלא בודדים באו מהאומות האחרות, אבל מהם לא היינו יכולים להיבנות. כך זה יהיה גם להבא, לא רק מבחינת עליה — שזה העיקר, גם מבחינת הארץ, גם מבחינת הביטחון — אם תקרה עוד מלחמה. אנחנו מוכרחים — ומבעוד זמן — לראות אפשרויות להקים את המסגרות ואת האמצעים, כדי שנוכל בשעת-צרה לגייס מיהודי הגולה בעלי המקצוע ובעלי כושר גבוה, בחיל-אוויר, באלקטרוניקה ומקצועות-חיוניים אחרים. חלקם של היהודים המומחים היה הרבה יותר גדול מאשר חלקם באוכלוסייה, וחלק מהם, בלי ספק, בוא יבוא לעזרתנו, אם יוצרו תנאים כאלה שיאפשרו להם לעזור לנו.

היסוד המכריע, הקובע, תנאי בל יעורער ועניין קיומנו לעתיד, הוא ההנחה של אחדות העם היהודי בעולם. מי שכופר בהנחה זאת — אם מרצונו ואם מפני שכופים עליו

3. גח"ל — גיוס חוץ-לארץ; מח"ל — מתנדבי חוץ-לארץ. — המער.

הכפירה הזאת — הוא כופר לא רק באחדות העם היהודי בעולם, שזה יכול להיראות אולי כפרינציפ מופשט, ביולוגי; הוא כופר למעשה במדינת-ישראל, בעצמאותה, בעתידה. הנחה זאת היא נקודת המוצא, הנקודה המכרעת. זה העיקר המרכזי של מדיניותה של מדינת ישראל. ואם יש מישהו שאינו מקבל את ההנחה הזאת, הוא מסתלק מכל דבר שלנו. בין ההנחה הזאת ובין ניהודה, לא תיתכן שום השלמה ושום סינתזה. עליה אנחנו עומדים, אתה אנו הולכים.

עוד הנחת-יסוד אחת: אנו מטרה לעצמנו ולא אמצעי לאחרים, ויהיו האחרים מי שיהיו. אנו אמצעי לעצמנו, לא רק במובן ביולוגי ולא במובן הפוליטי, אלא גם במובן הביולוגי וגם במובן המוסרי, כי הם כרוכים ושלובים זה בזה, ותמיד היו משולבים. זהו היתרון של האדם. הבהמה אינה חושבת לשם מה היא קיימת, מה היה חסר לחברותיה מבני מינה או שלא מבני מינה. האדם מטבעו האנושי אינו רק גוף שאוכל, פָּרָה ורָבָה וקיים. יש עוד משהו שהיה ידוע בכל הדורות, אם כי קראו לזה אז בשמות אחרים. החיים הביולוגיים, החיים הציבוריים והחיים המוסריים של האדם ושל הקיבוץ הם משולבים, ואין להפריד ביניהם. האדם הוא יצור הוגה וחושב, יצור שיש לו זיקה לא רק לעצמו, אלא לבני מינו, לחיה ולעולם כולו. אדם מקריב חייו בשביל האידיאה שלו. הקיבוץ האנושי חי חיים מלאים. רק באופן הגיוני, מילולי, מופשט, אנחנו מבדילים בין חיי רוח ובין חומר, בין קיום היסטורי ובין קיום פוליטי, בין קיום מוסרי ובין קיום רוחני.

אנחנו, היהודים, קובעים מה טוב לנו. ולא רק זה; אנחנו קובעים מה טוב לעולם ומה לא טוב לעולם ולא מקבלים פקודות — לא קיבלנו ולא נקבל. ושוב אני מבחין בין הבודדים ובין הכלל. בודדים יכולים לקבל, קיבלו ויקבלו פקודות. אני מדבר על העם היהודי, על הקיבוץ, על ההווה ההיסטורית הזאת: היא לא קיבלה והיא לא תקבל. היא קובעת מה שטוב לה ומה לא טוב לה, היא קובעת מה טוב לעולם ומה לא טוב לעולם, ויש לה זכות לקביעה זאת. הדברים שהיא קובעת עומדים וקיימים, והאנושות יודעת אותם. היא קובעת חזון לאחרית, לא רק של העם היהודי אלא של האנושות כולה — אף-על-פי שעדיין אנחנו רחוקים ממנו.

**

אין פירושו של דבר שהיהדות רק קובעת, שהיא אינה לומדת ומקבלת משהו מאחרים. תמיד העם היהודי קיבל משהו מאחרים. היהודים קיבלו גם בימי מתן תורה מאחרים. דוגמה אחת: הם קיבלו מיתרו. גם משה רבנו בעצמו, אם כי היתה לו גישה להקב"ה הוא קיבל מיתרו. התנ"ך הוא ספר גדול, ובכל הזדמנות קראתי בו. לפעמים אתה מוצא בו שוב דבר חדש והוא הדין לגבי כל ספר גדול (חבל שיש יותר מדי ספרים ואדם אינו יודע לבחור את הספרים הטובים. יש אולי 50 או 100 ספרים שכדאי לקרוא אותם ולא רק פעם אחת). בין הספרים הגדולים ביותר — ספר-הספרים שלנו. כאשר אני קורא את הספר, אני רואה דבר משונה: מדובר בו רק על העולם הזה, רק על העם הזה: הקב"ה יאמר למשה, כדי שיאמר לישראל: אם תעשו זאת, ימצא אתכם רק טוב ומשמני הארץ תאכלו; אם לאו, יבוא עליכם שידפון, ירקון, קדחת ועוד כל מיני מחלות וצרות.

בימי בית שני אנו רואים כי ביהדות הוחמצה הזדמנות ללמוד מעמים אחרים. היינו צריכים ללמוד ממצרים, יון ורומא, ולא למדנו. זה היה אחד הגורמים למפלתנו. עלינו ללמוד! זה היסוד הראשון! בדורות האחרים למדנו ועוד נלמד. והנה כאשר התחלנו ללמוד, ראינו שאנחנו יכולים להיות בזמן קצר גם מורים לאחרים. כשאמרתי שלא נקבל מאחרים, אני אומר שלא נקבל על-פי פקודה, לא נקבל מרות, כי זה אינו מדע.

שום מדע בעולם אינו יכול לקבוע מה טוב ומה רע — זה קובע האדם שיש לו הערכה מוסרית רוחנית. אנחנו נקבע מה טוב לאדם ובמה גדולת האדם. מי שמתבונן במה שעשה הישוב הקטן במספר השנים, יכול למצוא ניצנים של משהו שעלול להיות אור לגויים בכל העולם, דמות של חברה אשר אינה בנויה על דיכוי, ניצול, השפלה וקיפוח, אלא על חירות האדם, שוויון האדם ושיתוף האדם, ואינני חושב שזאת המילה האחרונה בשורת מילים אלה.

בכל אופן, העולם היהודי הוא מטרה לעצמו. הוא מורה לעצמו, הוא לא יקבל פקודות מה טוב ומה לא טוב, לא יתכופף בפני אחרים, אלא ילמד מאחרים כל מה שהוא יחשוב לטוב ללמוד מהם. אנחנו נמצא את עתידנו ודרכנו בעצמנו: דרכנו בעולם ודרכנו לעולם, ואולי בשביל העולם. אני אומר „אולי“, כי טוב הצנע לכת, ואל נתרברב ואל נתגאה, כי יש עמים אחרים גדולים. יש אנשים גדולים אחרים. היו וישנם בכל העולם. היו בימי יון ורומא, בימי הביניים, בימינו אלה ובדור החדש והיו בסין ובהודו. על-כן אני אומר „אולי“ נראה את הדרך לעולם. בכל-אופן, נלך בדרך שנסלול בעצמנו. זהו היסוד השני המכריע של מדיניותנו, של כל הליכתנו.

**

עכשיו אומר בקיצור העקרונות של מדיניותנו כלפי חוץ. קודם-כל: שלום, ומשלושה נימוקים יסודיים. זאת היא מורשת היהדות שעליה אנו גאים: זהו צורך חיוני של העם היהודי המפוזר, כי אין כעם הזה מפוזר בכל העמים; אנחנו צריכים לקלוט עליה, לפתח את המדינה, את הארץ, ולכך נחוץ שלום.

עיקרון שני, ידידות עם עמי כל העולם, מבלי בדיקת הציציות והמשטר שלהם. ידידות עם כל העמים, ויהיה משטרם הפנימי אשר יהיה, ולא מפני שאנו אדישים ונייטרליים לגבי משטרים. זאת אינה תכונת העם היהודי. העם היהודי אינו אדיש ואינו נייטרלי לגבי מה שנעשה בעולם. לא לחינם הספרות שלנו — ספר-הספרים — אינה מתחילה ביהודי הראשון — כמו שבעצם היה צריך להתחיל — אלא באדם הראשון. האדם הראשון לא היה יהודי, הוא היה אדם.

אנחנו איננו אדישים. אנחנו לא רוצים שכל מה שקיים יתקיים, וכל משטר שישנו ישאר. לכל אחד בחירה משלו. התיקון צריך לבוא בתוך כל עם, מתוך כוחותיו הפנימיים ואנו מאמינים שבכל עם ישנם כוחות שיתקנו את הדברים. רק התיקונים שיבואו מבפנים, יש להם ערך קיים, ולא מה שכפו מבחוץ. לכן, חייבים אנו לקיים יחסי ידידות עם כל המדינות, אם המשטר שלהם מוצא חן בעינינו, או לאו. כל מי שעומד ודוגל בשלום, בגלוי או בסתר, נושא את נפשו לכך שמישהו יטיל משטר יותר טוב, שצריך להיות משטר נושא שלום.

העיקרון השלישי קובע למעשה יותר מכל דבר אחר את המדינה: מצב היהדות בעולם. זה נובע מתוך אותו דבר שאמרתי שהוא יסוד-המוסד לעצם קיומנו: זיקת מדינת-ישראל לעם היהודי, בעיקרון של העם היהודי. עלינו להכיר בעובדה מרה, שכל היהודים, בכל התפוצות, אינם חופשיים. חיי יהודים בתפוצות, וחיי חירות יהודיים הם תרתי דסתרי. לא יכול יהודי שחי בקרב עם אחר — ולוא הטוב ביותר, החופשי ביותר, אוהב היהודים הגדול ביותר — להיות חופשי.

ביודעין או שלא ביודעין הוא כפוף. לא רק כפוף, במידה רבה אנוס. לא תמיד אונסין אותו ביודעים, אבל הוא אנוס על-ידי הכרח המציאות. היהדות בכל ההיסטוריה היהודית — מחוץ לארץ ומחוץ לתקופות העצמאות שלנו — יש בה תערובת של רוח העם היהודי ותערובת זרה. אבל, יש הבדל בכל זאת בין חירות לעבדות. יש דרגות מגע רבות ושונות ואין אנו מקבלים את הגישה הטוטליטרית לפיה כולו לבן

או כולו שחור, כולו טוב או כולו רע. אין דבר כזה בעולם. איני מכיר בעולם משטר שהוא כולו טוב או כולו רע, איני מכיר אדם בעולם שהוא כולו טוב או כולו רע. האדם הכי טוב שבנמצא — יש לו יצרים רשעים, והאדם הפושע ביותר יש לו זיק אנושי.

זהו אחד מהדברים הידועים גם בתנ"ך, שאינו מתאר את גדולי הגיבורים באופן אידיאלי. מי היה גדול מדוד המלך? וכשאתה קורא את התנ"ך בעיניים פקוחות, אתה אומר: ריבונו של עולם, מה מספרים עליו? על דוד המלך הגדול בתקופתו? הרי הוא עשה מעשה תועבה. אחד הדברים המזעזעים היה המעשה עם אוריה החיתי ואשתו. אמנם כל מלך הולל עשה זאת, אבל דוד המלך? והיה יכול לבוא אליו נתן הנביא ולאמר לו: „אתה האיש!“

אין גם איש רע, אך רע: יש דרגות שונות. גם בשיעבוד ובחירות יש דרגות שונות. אותה חירות ועצמאות שיכולה להיות ליהודי שחי בארצו ובמולדתו, לא תיתכן ליהודי באיזה ארץ שהיא. אין חירות מוחלטת, כי יש זיקה. יש זיקה הדדית לכל היהודים היושבים בתוך העמים השונים ובמדינות השונות. מדינת-ישראל קיבלה זאת, עליה היא בנויה ועליה היא מושתתת, בלעדית לא היתה קיימת ולא תתקיים. מידת החירות שיש ליהדות הגולה מתבטאת בזה שהם יכלו להיות יהודים, להיות יהודים מרצונם ולהשתתף ברצונם בבניין מדינת-ישראל, לעמוד לימינה. זה קובע יחסיה של ישראל למדינות בעולם, וזהו פירושו של דבר.

יש עובדה מרה, מרה מאין כמוה, אבל עובדה שלא אנחנו יצרנו אותה: יש גולות יהודיות מנותקות, משותקות, כלואות שאינו יכולות — גם אם הן רוצות — להזדהות אתנו, לעזור לנו, להשתתף במפעלנו. יש קיבוצים יהודיים שהם במידה פחות או יותר גדולה קשורים אתנו, מזדהים אתנו, רוצים וגם עוזרים לבניין המדינה בשלושה דברים: כוח-אדם, עזרה חומרית וכושר מעשי, טכני, מדעי. במידה גדולה זה קובע יחסינו לא רק עם הקיבוצים היהודיים, אלא לעמים ולמדינות שבהם הם חיים. כי מבלי שנרכוש במידה קטנה או גדולה עזרת העמים שבהם יושבים היהודים האלה — והוא הדין לגבי הממשלות שלהם — לא יוכלו היהודים שם לעמוד על רצונם, למרות הכרתם ומצפונם להזדהות אתנו ולעזור לנו. ואז אם אין הם עוזרים לנו, זה לא מפני שאין הם רוצים לעזור לנו.

זהו היסוד של מדיניות ישראל. לא היחס לאידיאולוגיות השונות קובע אותה, אם כי מוכרח להיות יחס. לא יכול להיות יהודי נאמן הראוי לשם זה, מבלי שיקבע יחס במלחמת הרעיונות בעולם. יהדות אינה רק גזע: היהדות, במידה רבה, מהווה גם חיי הרוח של כל אדם, אבל לא רק זה הקובע. אחד העקרונות שלנו הוא ידידות עם כל המדינות מבלי לבדוק משטרן הפנימי. אבל, יחסן ליהדות והחירות שיש ליהדות בכל אותן ארצות — לעלות לארץ, לשלוח עזרה, להזדהות — זה קובע את מדיניותנו כלפיהן.

**

עוד מילים אחדות על הביטחון. ראש-המטה-הכללי בדבריו, פטר אותי מכמה דברים שרציתי להגיד ולכן אעמוד רק על הכלליים: הצבא אינו הגורם הבטחוני היחיד במדינת-ישראל. הביטחון תלוי לא רק בצבא, אלא ביכולתו הטוטלית של העם במדינה ובעולם, במספרנו, בין במשקנו החקלאי ובין החרושת, בריבוי ישובינו בכל קצות הארץ, בכושר הטכני והמדעי של הנוער, של אנשי המעשה, ביכולת הכספית שלנו, ביכולת האינודוסטריאלית, יכולת היצור וכושר אספקה עצמית, בדרכי תחבורה, בליכוד הפנימי, בנאמנות של אישי המדינה למדינה, לעם ולעתידו, לרוח המפעמת בתוכנו. אבל הצבא הוא בלי ספק גורם ראשוני בביטחון.

היו לנו עד עכשיו שתי תקופות בזמן הקצר של קיומנו כמדינה ושל צבא-הגנה-לישראל, שתי תקופות אלה אינן זהות. התקופה הראשונה התחילה עם קיומנו כמדינה (למעשה ב-15 במאי) ונמשכה שנתיים — שנת מלחמה ושנת כריתת חוזה שביתת-הנשק. אז עסקנו במבנה הצבא מתוך מגמה אחת בלבד: לנצח את הפולשים. התקופה השנייה — שלוש השנים האחרונות מאז קיבלה הכנסת את חוק שירות הביטחון. בשלוש השנים האלה הוקם צה"ל — הצבא המאורגן, המסודר, הערוך. במשך שלוש שנים אלה ניתן האימון הצבאי ונוסף לזה מה שירשנו — מצד אחד מה"הגנה" ומצד שני מהיחידות הצבאיות הבריטיות במלחמת-העולם הראשונה, וביחוד במלחמת-העולם השנייה. זה היה אימון צבאי בכוחנו-אנו, אימון קאדרים, אלפי קצינים בעלי מקצוע, וזה גרם להצלחה גדולה ומבורכת שהיתה בתקופה השנייה. בתקופה זאת הוקמה מסגרת העתודות, וזה בעצם כוח הביטחון שלנו. בתקופה זאת, בערך, צויד הצבא, כי בשעת המלחמה לקחנו מכל הבא ליד — מה שאפשר להשיג.

רק בשנים אלה יכולנו לעבוד על-פי תכנית מכוונת למדי, אבל עדיין לא במידה שאותה רצינו. בתקופה זאת הוקם הנח"ל — הזרוע החלוצית בצבא. התקופה הקרובה תהיה תקופת גיבוש ושכלול הצבא, גם באימון וגם בצויד. נצטרך להעלות את רמת האימונים, אם כי האימונים התקדמו התקדמות ניכרת, מבורכת, אבל אינה מספיקה ואף פעם לא תספיק.

השיא שאליו אנחנו שואפים, אליו לא נגיע אף פעם. תמיד נצטרך לשאוף לשיא — להעלות רמת האימונים, גם בסגל הפיקוד וגם בכל הדרגות. עתה נצטרך לדאוג יותר להשכלה כללית ויהודית של הפיקוד שלנו ושל הצבא בכללו, ולא רק אימון צבאי. בעצם, בימינו אין אימון צבאי נפרד; הוא משולב וקשור, ואין מדע שלא יהיה שייך לחכמת-הצבא. נצטרך להרים המתח החלוצי בצבא. בשבוע שעבר, היתה לי הזדמנות והאזנתי לטענותיהם של האומרים: „היו ימים טובים, פעם היו חלוצים ועתה אינם“. אבל מתנדבים ישנם בכל מקום, וגם בצבא. אלמלא כך, החדר הזה היה עכשיו ריק. אלה היושבים פה אינם חיילי חובה; איש לא הכריח אותם — הם התנדבו. אמנם אנחנו רחוקים מהשיא ואפשר שלא נגיע אליו, אבל יש לדאוג להרמת המתח החלוצי בצבא.

במשך שלוש שנים אלה, כשעמדנו בפני עשייה ראשונית של הצבא, ארגונו, אימונו וצוידו, לא יכולנו לשים לב לכל הצרכים שלנו. לא הכל היה מיועל ולא הכל נעשה על פרינציפ של חיסכון. אין לי די מילים להגדיר חיוניותו של חיסכון בקיומנו, קיומה של המדינה, קיומו של המדע וקיום הביטחון. לנו אין כל אפשרות לבזבז, אפילו במידה שזה הכרחי. אנו מוכרחים לעבוד מתוך חיסכון לעצמנו, זאת אומרת מתוך יעול מכסימלי. במשך שלוש השנים הראשונות אי אפשר היה לשים לב לדבר הזה. עמדו לפנינו דברים יותר דחופים ויותר רציניים — עצם הקמת הצבא, עצם האימון ועצם הצויד. משום כך נעשו עכשיו הקיצוצים; הם היו הכרח המדינה, גם הכרח הצבא. אין דבר שפוגע בצבא, כמו ההרגשה שמסתובבים בו אנשים מיותרים, ועבודה שיכול לעשות איש אחד, עושים אותה שניים. זה מוריד את המוראל של כולם.

כשם שלא רק הצבא הוא הגורם הבטחוני היחיד, כך הצבא אינו רק גורם צבאי, במובן המצומצם; הוא גם המכשיר המחנך של האומה בימי שלום. לא המכשיר היחיד, אבל אחד מהראשיים. הצבא צריך להיות גורם גדול, אם כי לא יחיד, בעיצוב דמות העם, במיזוג הגלויות, בחינוך האדם היהודי שבא אלינו מתוך הגולה, שאינו יודע הרגשה של חופשיות מהי, הוא אינו בוטח לא בעצמו, ולא באחרים.

יסודות הכרחיים לחינוך בישראל צריכים להיות :

● **עבודה.** אנחנו עם הבונה את ארצו ואת מדינתו, ובונים קודם כל על-ידי עבודה, בעבודה חקלאית ובעבודה אחרת. כל ילד יהיה חייב ללמוד עבודה, וברצינות.

● **השתרשות בעבר האומה.** אין לקיים בישראל — וגם לא יהיה כדבר הזה — את מסכת החיים הגלותיים. יש להשריש הדור החדש בעבר הגדול והעצמאי של האומה, שאז עוצבה דמותו של עם ישראל והוא יצר יצירותיו הנצחיות בתקופת התנ"ך. מלחמת צה"ל פותחת בפנינו מחדש את התנ"ך, כאשר לא היה פתוח במשך מאות בשנים לעם היהודי בגולה.

● **השתרשות במולדת.** לא רק ארץ-ישראל של מעלה במושג המופשט שלה, אלא הכרת הארץ הקונקרטית, על הריה, עמקיה, מדבריותיה ונהריה, על יופיה ועל כיעורה, כדי שידעו להכיר אותה, ללמוד אותה ולאהוב אותה, לראות איזה שינויים עשתה החלוציות היהודית ומה יש עוד לעשות.

● **חינוך.** עוד זמן רב נצטרך לעמוד בפני אויב; יש ליצור אדם שאינו בוטח בכוחות עליונים או בנסים, אלא בכוחו ובגבורתו.

● **חלוציות.** הדור החדש שלנו בארץ, יעודו העיקרי הוא להפריח את השממה. מראשית יש לנטוע את הנצר החלוצי, את הרצון החלוצי.

לזה צריך לא רק בית-ספר יסודי, זאת היא גם מלאכתו של הצבא. הצבא הוא בית-ספר הכי גדול שיש לנו בארץ. עלינו לראות בצבא לא רק מכשיר להילחם, אלא מכשיר חינוכי גדול, הגדול ביותר בארץ. זה בית-ספר של עשרות אלפים נערים, זה בעצם בית-ספר של כל העם שמוכשר לשאת נשק. הצבא צריך לנטוע בחניכיו — בצבא הסדיר ובמילואים — את חמשת הדברים שעליהם יש לחנך את הנוער העברי.

ובסיום, עוד שני דברים על הצבא. בצבא קיימת — ואי אפשר שלא תתקיים בו — **משמעת.** קיימת פקודה וקיימת היררכיה. לא תיתכן משמעת בלי כל אלה. עם זאת, אני ואבוי יהיה לצבאנו אם הוא יתקיים רק על אלה. צבאנו יהיה ראוי לתפקידו גם בימי מלחמה וגם בימי שלום, אבל הוא יהיה קיים על הכרת יעוד, על התנדבות, על יוזמה — אישית או קבוצתית. יחד עם המשמעת, עלינו לחנך כל חייל וכל מפקד שיהיה מוכשר ליזום במצבים ובנסיבות שלא נראו מראש, ולא יחכה עד שיאמרו לו מה יעשה. ואם הוא ימצא במצב שלא תוכנן מקודם, הוא ידע מה עליו לעשות. יוזמה צריכה ללכת שלובת זרוע עם המשמעת ואין סתירה ביניהן.

הצבא אינו אלא זרוע הביצוע של האומה, של המדינה. העם קובע מה יעשה הצבא, איפה יפעל, איך יפעל — ובאלו תנאים. אני רוצה כרגע, בקיצור, לקבוע את הפרינציפ השני שעליו עומד הצבא, ושעלינו לקיימו גם לעתיד. הראשון היה הזיקה לעם היהודי בכל העולם. בלי זה המדינה לא קיימת, הצבא לא קיים, הביטחון לא קיים. הדבר השני, העקרוני והמכריע זה העם, הכרעת העם, וקבלת הכרעת העם ע"י הצבא וע"י כל אחד בתוכו. מי שאינו מסוגל, או אינו רוצה לקבל שני עקרונות אלה, אינו יכול להיות חייל נאמן בצה"ל.

לא על הצבא בלבד עומדת המדינה. המדינה עומדת קודם כל ותיבנה קודם כל על-ידי בוני המשק בכפר ובעיר, בחקלאות, בחרושת, בתחבורה יבשתית, אווירית וימית; המדינה עומדת על יוצרי התרבות, על המורים, אנשי מדע, סופרים, אמנים, אנשי הגות ורוח; והיא עומדת על ביטחון. זהו החוט המשולש. שלושתם כרוכים זה בזה. מעליהם עומד העם, הצורך ההיסטורי שלו ועתידו.

מילוי כל התפקידים האלה תלוי בכושרו המקצועי, ברוחו החלוצית ובנאמנותו של הצבא לכלל האומה — בתקופה זאת, ובכל התקופות הבאות.